

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति।
यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार
उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता।
अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव।
य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं
कृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद।
आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता
चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ
कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः
खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः

श्रेष्ठं देवतानामुपदेशनाद्वेदं। वसिष्ठः समानानां
 भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते।
 अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति
 जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्।
 अयमवासादिति॥ ३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेदं बुध्यन्ते षट्॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्तसप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव
 समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनां भूत्वा
 प्रति गृह्णाति। आत्मनोऽनात्यै। यद्येनमात्विज्यादृतं सन्तं
 निरहरैरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥ ४॥

प्राणानेवास्योपं दासयति। यद्येनं पुनरुप शिक्षेयुः।
 आग्नीध्रे एव जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
 पश्चात्प्राडासीनः। अनुलोममविग्राहम्। प्राणानेवास्मै
 कल्पयति। प्रायश्चित्ती वाग्धोतेत्युतमुखऋतुमुखे जुहोति।

ऋतूनेवास्मै कल्पयति। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृ॒ता अ॑स्मा ऋ॒तव॑ आ॒यन्ति॑। ष॒ड्ढो॒ता वै भू॒त्वा
प्र॒जाप॑तिरि॒दं सर्व॑मसृजत। स मनो॑ऽसृजत। मन्सो॑ऽधि
गा॒य॒त्रीम॑सृजत। तद्गा॑य॒त्रीं यश॑ आर्च्छत्। तामा॑ऽल॒भत॑।
गा॒य॒त्रिया॑ अधि॒ छन्दा॑ऽस्यसृजत। छन्दो॑भ्यो॒ऽधि सा॑मं।
तत्साम॑ यश॑ आर्च्छत्। तदा॑ऽल॒भत॑॥६॥

साम्नो॑ऽधि यजू॑ऽप्यसृजत। यजु॑भ्यो॒ऽधि विष्णु॑म्। तद्विष्णुं॑
यश॑ आर्च्छत्। तमा॑ऽल॒भत॑। विष्णो॑र॒ध्योष॑धीरसृजत।
ओष॑धी॒भ्योऽधि॑ सोमम्। तत्सोमं॑ यश॑ आर्च्छत्।
तमा॑ऽल॒भत॑। सोमा॑दधि॒ प॒शून॑सृजत। प॒शुभ्यो॑ऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं॑ यश॑ आर्च्छत्। तदे॑न॒न्नाति॑ प्राच्य॑वत। इन्द्रं॑ इव
यश॑स्वी भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। नैनं॑ यशो॑ऽति प्रच्य॑वते।
यद्वा इ॒दङ्किं॑ च॑। तत्सर्व॑मुत्ता॒न ए॒वाङ्गी॑र॒सः प्रत्य॑गृह्णात्।
तदे॑नं॒ प्रति॑गृहीत॒न्नाहि॑नत्। यत्किं॑ च॑ प्रति॑गृह्णीयात्।
तत्सर्व॑मुत्ता॒नस्त्वा॑ङ्गीर॒सः प्रति॑गृह्णा॒त्वित्ये॒व प्रति॑गृह्णीयात्।

इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
 हिनस्ति। बरुहिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं
 धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहंमृतवस्तदाऽलंभतेन्द्रं गृह्णीयात्पदं॥ [२]

यो वा अविद्वान्निर्वर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। अथ यो विद्वान्निर्वर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च
 पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः।
 अग्निर्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्।
 वायुर्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षं न्यवर्तयत।
 तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्।
 द्यौर्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
 सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
 तान्योषान्पुष्यति। यांस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च

वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सौऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्याप
क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् वासः
प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्या
क्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापा
तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥
चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्याप
क्रामति। तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः।

पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
 पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते।
 य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
 षष्ठमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
 षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
 एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।
 षष्ठमस्येन्द्रियस्याप क्रामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्स्तल्पं प्रति
 गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
 अष्टममिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यङ्गृह्णात्। तेन वै सोऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापं क्रामति।
 यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यङ्गृह्णात्।
 तदेनं प्रतिगृहीतुन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्।
 तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
 इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
 हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापंकामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापंकामत्यष्टममिन्द्रिय
 च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः
 पुरुषं मनोस्तत्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्थं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं
 षष्ठं संप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥)। [४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्दशहोतारः सत्रमासन्त। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति। प्रजापतिना
 वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त।
 यच्चतुर्होतारः सत्रमासन्त। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।

केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। केनैषां पशूनवृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशूनवृञ्जत। यथ्यङ्गोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेनतूनकल्पयन्त। यत्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वन्नि। अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन सुवरायन्। तेनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वन्नि॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुर्न्य प्रशंसन्ति।

आर्यावस॒तिर्भव॑ति। य ए॒वं वेद॑॥ २० ॥

यद्वा इ॒दङ्किं॑ च। तत्सर्वं॑ चतु॑र्होतारः। चतु॑र्होतृ॒भ्योऽधि॑
य॒ज्ञो निर्मि॑तः। स य ए॒वं वि॒द्वान् वि॒वदे॑त। अ॒हमे॒व
भूयो॑ वेद। यश्चतु॑र्होतृन् वेदेति॑। स ह्ये॒व भूयो॑ वेद।
यश्चतु॑र्होतृन् वेद। यो वै चतु॑र्होतृणां॒ होतृ॑न् वेद। सर्वासु
प्र॒जास्वन्न॑म॒त्ति॥ २१ ॥

सर्वा दि॒शोऽभि॑ जंयति। प्र॒जाप॑तिर्वै दश॑होतृणां॒ होता॑।
सोम॑श्चतु॑र्होतृणां॒ होता॑। अ॒ग्निः प॒ञ्चहो॑तृणां॒ होता॑।
धा॒ता ष॒ड्हो॑तृणां॒ होता॑। अ॒र्य॒मा स॒प्तहो॑तृणां॒ होता॑। ए॒ते
वै चतु॑र्होतृणां॒ होतारः॑। तान् य ए॒वं वेद॑। सर्वासु
प्र॒जास्वन्न॑म॒त्ति। सर्वा दि॒शोऽभि॑ जंयति॥ २२ ॥

आर्ध्व॒व॒न्नार्ध्व॒व॒न्नित्ये॒वं वेदा॑न्ति सर्वा दि॒शोऽभि॑ जंयति (वै तेन॑ स॒त्रङ्केन॑ ॥)॥—[५]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाः सृ॒ष्ट्वा व्य॑स्र॒सत॑। स हृद॑यं भूतो॑ऽशयत्।
आत्म॑न् हा ३ इत्य॑ह्वयत्। आपः॑ प्रत्य॑शृण्वन्।
ता अ॒ग्निहो॑त्रेणै॒व य॑ज्ञ॒क्रतु॑नोप॑ प॒र्याव॑र्तन्त। ताः

कुसिन्धुमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥ २३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दृशपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहः॥ चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छुवीं मासमस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥ २४॥

पञ्चर्त्विजः। षड्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्तस्तनावाण्डौ शिश्वमवाञ्चं प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः। षड्त्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्। ताः सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्तस्सप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।

तपः प्रत्यंशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप-
 पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे
 सर्वे यज्ञक्रतवोऽवर्ध्यन्ते। तस्माद्वशं होता चतुर्होता।
 पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकं होत्रे बलिः हरन्ति।
 हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं
 वेद॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोरध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारि च॥—[६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सोऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
 सोऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स
 एतांश्चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स
 आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकं होतारमेव
 तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धश्चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
 गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
 दर्शपूर्णमासौ। चत्वारि चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति।

आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति।
समित्पञ्चमी। पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि।
लोमं छवीं मासमस्थि मज्जानम्॥२८॥

तानि चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्वमवाञ्च प्राणम्। तानि
चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति॥२९॥

समित्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
सप्त चात्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निर्माष्टि।
द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्।
सर्वं चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मज्जानद्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स तपोऽतप्यत।
 सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्स्यन्तर्वली।
 हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
 स तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो
 भवति। तस्यासुरेवार्जीवत्॥३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
 एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
 सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत।
 तत्पितृणां पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव
 स्वानां भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
 तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य
 एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुष्यैव भवति।
 नैनं मनुर्जहाति। तस्मै मनुष्यान्ससृजानाय। दिवा
 देवत्राऽभवत्। तदनु देवान्सृजत। तद्देवानान्देवत्वम्। य

ए॒व॒न्दे॒वाना॑न्दे॒वत्वं वेद॑। दि॒वा है॒वास्यं दे॒व॒त्रा भ॑वति। तानि॒
वा ए॒तानि॑ च॒त्वार्य॑म्भा॒सि। दे॒वा म॑नु॒ष्याः पि॒तरोऽसु॑राः।
तेषु॒ सर्वे॑ष्व॒म्भो नभ॑ इव भवति। य ए॒वं वेद॑॥ ३३॥

अ॒जी॒व॒त्स्वाना॑ भवति दे॒वान॑सृजत स॒प्त च॑॥ [८]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। यो वा इ॒मं वि॒द्यात्। यतोऽयं॑
प॒व॒ते। यद॑भि॒ प॒व॒ते। यद॑भि॒ सम्प॑व॒ते। सर्व॑मायु॒रियात्। न
पु॒राऽऽयु॑षः प्र मी॒येत। प॒शु॒मा॒न्त्स्यात्। वि॒न्देत् प्र॒जाम्। यो
वा इ॒मं वेद॑॥ ३४॥

यतोऽयं॑ प॒व॒ते। यद॑भि॒ प॒व॒ते। यद॑भि॒ सम्प॑व॒ते।
सर्व॑मायु॒रेति॑। न पु॒राऽऽयु॑षः प्र मी॒यते। प॒शु॒मा॒न्भव॑ति।
वि॒न्देत् प्र॒जाम्। अ॒द्भ्यः प॑व॒ते। अ॒पोऽभि॑ प॒व॒ते। अ॒पोऽभि॑
सम्प॑व॒ते॥ ३५॥

अ॒स्याः प॑व॒ते। इ॒मा॒म॒भि प॑व॒ते। इ॒मा॒म॒भि सम्प॑व॒ते।
अ॒ग्नेः प॑व॒ते। अ॒ग्नि॒म॒भि प॑व॒ते। अ॒ग्नि॒म॒भि सं प॑व॒ते।
अ॒न्तरि॑क्षात्प॒व॒ते। अ॒न्तरि॑क्ष॒म॒भि प॑व॒ते। अ॒न्तरि॑क्ष॒म॒भि सं
प॑व॒ते। आ॒दि॒त्यात्प॑व॒ते॥ ३६॥

आदित्यम॒भि प॑वते। आदित्यम॒भि सं प॑वते। द्योः प॑वते।
 दिव॑म॒भि प॑वते। दिव॑म॒भि सं प॑वते। दिग्भ्यः प॑वते।
 दि॒शोऽभि प॑वते। दि॒शोऽभि सम्प॑वते। स यत्पु॒रस्ता॒द्वाति॑।
 प्रा॒ण ए॒व भू॒त्वा पु॒रस्ता॑द्वाति॥३७॥

तस्मा॑त्पु॒रस्ता॒द्धान्त॑म्। सर्वा॑ प्र॒जाः प्र॑ति नन्दन्ति। प्रा॒णो हि
 प्रि॒यः प्र॒जाना॑म्। प्रा॒ण इ॒व प्रि॒यः प्र॒जाना॑ भवति। य ए॒वं वेद॑।
 स वा ए॒ष प्रा॒ण ए॒व। अथ॒ यद्दक्षि॑ण॒तो वा॑ति। मा॒त॒रि॒श्चै॒व
 भू॒त्वा दक्षि॑ण॒तो वा॑ति। तस्मा॑द्दक्षि॑ण॒तो वान्त॑ वि॒द्यात्। सर्वा॑
 दि॒श आ वा॑ति॥३८॥

सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ वि वा॑ति। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ सं वा॒तीति॑।
 स वा ए॒ष मा॒त॒रि॒श्चै॒व। अथ॒ यत्प॒श्चाद्वा॑ति। प॒व॑मान ए॒व
 भू॒त्वा प॒श्चाद्वा॑ति। पू॒तम॑स्मा॒ आह॑रन्ति। पू॒तमु॑प॒हर॑न्ति।
 पू॒तम॑श्जाति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष प॒व॑मान ए॒व॥३९॥

अथ॒ यदु॑त्त॒र॒तो वा॑ति। स॒वि॒तै॒व भू॒त्वोत्त॑र॒तो वा॑ति। स॒वि॒तै॒व
 स्वा॒ना भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। स वा ए॒ष स॒वि॒तै॒व। ते य

ए॒नं पु॒रस्ता॑दा॒यन्त॑मु॒पव॑दन्ति। य ए॒वास्य॑ पु॒रस्ता॑त्पा॒प्मानः॑।
ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति। पु॒रस्ता॑दि॒तरान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। अथ॒ य
ए॒नन्दक्षि॑णत आ॒यन्त॑मु॒पव॑दन्ति॥४०॥

य ए॒वास्य॑ दक्षि॒णतः॑ पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति। दक्षि॒णत
इ॒तरान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। अथ॒ य ए॒नं प॒श्चादा॑यन्त॑मु॒प
व॑दन्ति। य ए॒वास्य॑ प॒श्चात्पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति।
प॒श्चादि॑तरान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। अथ॒ य ए॒नमुत्त॑र॒त आ॒यन्त॑मु॒प
व॑दन्ति। य ए॒वास्यो॑त्त॒रतः॑ पा॒प्मानः॑। ता॒ऽस्तेऽप॑ घ्नन्ति॥४१॥

उ॒त्त॒र॒त इ॒तरान्पा॒प्मनः॑ सचन्ते। तस्मा॑दे॒वं वि॒द्वान्। वी॒वं
नृ॒त्येत्। प्रे॒वं च॒लेत्। व्य॒स्ये॒वाक्ष्यौ॑ भा॒षेत। म॒ण्टये॑दि॒व।
क्रा॒थये॑दि॒व। शृ॒ङ्गाये॑ते॒व। उ॒त मो॒पं व॑देयुः। उ॒त मे॑
पा॒प्मान॒मप॑ ह॒न्युरि॑ति। स या॒न्दिश॑ः स॒निमे॒ष्यन्त्स्यात्।
य॒दा ता॒न्दिशं॑ वा॒तो वा॒यात्। अथ॒ प्र॒वे॒यात्। प्र वा॑ धावयेत्।
सा॒तमे॒व र॑दि॒तं व्यू॑ढं ग॒न्धम॒भि प्र॑च्य॒वते। आ॒ऽस्य॒ तं
ज॒नप॑दं पूर्वा की॒र्तिर्गच्छ॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा
भ॑वन्ति। य ए॒वं वेद॑॥४२॥

वेदं सं पंवत आदित्यात्पंवते वात्या वात्येष पवंमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः
पाप्मानस्तां स्तेपं घ्नन्तीत्यष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिः सोमं राजानमसृजत। तत्रयो वेदा
अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता
सावित्री। सोमं राजानश्चकमे। श्रद्धामु स चकमे।
साऽऽहं पितरं प्रजापतिमुपससार। तं हौवाच। नमस्ते
अस्तु भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वां पद्ये। सोमं वै राजानङ्कामये। श्रद्धामु स कामयत
इति। तस्यां उ ह स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां हौदीक्ष्यौवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं हौवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्ते
पाणाविति। तस्यां उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो

भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयैत प्रियः स्यामिति॥४५॥
 यं वा कामयैत प्रियः स्यादिति। तस्मा एतं
 स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।
 चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
 सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
 आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥ [१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
 आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 दहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया
 इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
 स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
 सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया

इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै षष्ठं हूतः
प्रत्यशृणोत्। स षड्विंशतोऽभवत्॥४८॥

षड्विंशतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्विंशतं सन्तम्।
षड्विंशतेत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहूतेत्याचक्षते पुरोक्षेण॥४९॥

पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
वै नामैषः। तं वा एतश्चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्हूतेत्याचक्षते
पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
नेदिष्ठं हूतः प्रत्यश्रौषीः। त्वयै नानाख्यातार इति। तस्मान्नु
हैनां चतुर्हूतार इत्याचक्षते। तस्माच्छुश्रूषुः पुत्राणां
हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
वेद॥५०॥

देवाष्पडूतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते पुरोक्षेणाश्रौषीष्यद्वा॥—————[११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्वशहोतारः प्रजापतिर्व्यसं
प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सोऽन्तर्वाब्रह्मवादिनो यो वा इमं
विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्रेर्यद्वा इदङ्किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्य दक्षिणतः
पञ्चाशत्॥५०॥

ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥